

Кравченко М. В.

асистент кафедри обліку і аудиту,

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БДЖІЛЬНИЦТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ

Досліджено спеціалізацію і концентрацію бджільництва на основі міжгосподарської кооперації. В Україні створено понад 30 міжгосподарських бджолопідприємств, які спеціалізуються на виробництві меду та іншої продукції бджільництва. Ці підприємства визначатимуть подальший розвиток бджільництва на основі впровадження у практику найновіших досягнень науки, техніки і передового досвіду. Виявлені фактори та показники сталого розвитку економічної ефективності бджільництва [4].

Ключові слова: аграрний сектор, бджільництво, маточне молоко, продукти бджільництва, шляхи підвищення стійкості.

Постановка проблеми. Бджільництво в нашій країні є важливою галуззю сільського господарства. Бджоли дають цінний продукт харчування – мед, який відзначається високими поживними якостями і має лікувальні властивості. До його складу входять переважно виноградний та плодовий цукри, що легко засвоюються організмом людини, а також необхідні для організму ферменти, вітаміни та мінеральні речовини. При лікуванні деяких тяжких хвороб використовують бджолину отруту, маточне молочко та бджолиний клей (прополіс).

Окрім меду, від бджіл одержують також і віск, що є сировиною для багатьох галузей промисловості та для виготовлення штучної вощини.

Дуже важливу роль відіграє бджільництво і в підвищенні урожайності багатьох перехреснозапильних культур. Дослідженнями наукових установ та практикою передових господарств доведено, що від запилення бджолами збільшуються врожаї соняшника, гречки, гірчиці, насінників еспарцету, люцерни, конюшини, яблуні та інших плодючих культур на 25-30 і більше процентів.

Від запилення бджолами поліпшується також якість насіння, збільшується розмір, соковитість і смакові властивості плодів. Користь, яку дають бджоли при запиленні сільськогосподарських культур, в 10-15 разів перевищує прямі доходи від бджільництва.

Отже, в умовах України, з розвиненим інтенсивним землеробством і садівництвом, бджоли є важливим фактором підвищення врожаю багатьох зернових, технічних, овочевих, плодоягідних та інших культур. Таким чином, бджільництво має не лише медовий, а й переважно запилювальний напрям і є досить розвинутою галуззю сільського господарства [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною і методичною основою дослідження стали праці класиків економічної науки, праці вітчизняних: М. Ф. Токарева, В. І. Ведеречко, О. І. Лашко, В. А. Гайдара, В. П. Пилипенка і зарубіжних економістів-аграрників: Кононов М. М., Финский П. Ф., Банников А. Г., Рустамов А. К., Вакулин А. А.; розробки науково-дослідних установ з проблем економіки та управління АПК. Так, недостатньо вивченим залишається подальше обґрунтування напрямів в екологічній підсистемі впливу антропогенних чинників на продуктивність продуктів бджільництва.

Формування цілей статті. Мета статті є дослідження науково-методичне обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробництва і використання продукції бджільництва в ринкових умовах.

Постановка завдання:

- дослідити фактори та умови стійкості аграрного сектора;
- узагальнити сутність, виявити особливості, систематизувати показники ефективності виробництва і використання продукції бджільництва;
- виявити ступінь впливу факторів на ефективність виробництва і використання продукції бджільництва;
- виявити тенденції у виробництві та реалізації продукції бджільництва;
- обґрунтувати перспективні напрями розвитку бджільництва, дати оцінку ефективності їх впровадження.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення сталого соціально-економічного розвитку аграрного сектору залежного від підвищення економічної ефективності бджільництва.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі виробництва та реалізації продукції бджільництва, критерії та фактори економічної ефективності бджільництва.

Виклад основного матеріалу. Бджільництво – особлива і надзвичайно цінна галузь сільського господарства. Її основою є розведення медоносних бджіл, які являються бджолиними сім'ями – своєрідними біологічними одиницями. Бджільництво дає основні продукти (мед і віск), а також додаткові (пакети бджіл, бджолині матки, квітковий пилок, маточни молоко, прополіс).

Мед є чудовим продуктом життєдіяльності бджолосімей, які справедливо називають рідким золотом природи. Високоякісні сорти меду містять близько 75% фруктози і глюкози, що визначає його цінність і фізичні властивості. До складу меду входить близько 300 речовин і зольних елементів. Він має рідкісні харчові якості, важливі лікувальні властивості, визначається неповторним смаком і ароматом.

Маточне молоко, прополіс і бджолину отруту використовують для виробництва медичних препаратів. Прополіс (бджолиний клей) здавна відомий як засіб для лікування ран, опіків та інших захворювань [2].

Економічне значення бджільництва доповнюється також тим, що бджіл використовують для запилення сільськогосподарських культур. В результаті запилення бджолами соняшнику, гречки, плодоягідних, овочевих, ефіроолійних та інших культур їх урожайність підвищується в середньому на 25%-30%. Вартість додаткової продукції від запилення сільськогосподарських культур бджолами значно перевищує витрати на утримання пасік.

На початок 2000 р. в усіх категоріях господарств України налічувалось майже 3,7 млн бджолиних сімей, у тому числі більше як 2,8 млн у підсобних господарствах населення і близько 0,9 млн у колективних, державних міжгосподарських підприємствах, або відповідно 74,3% і 25,7%. В колгоспах нараховується 605,7 тис бджолосімей, або в середньому понад 70 з розрахунку на одне господарство. Промислові пасіки колгоспів і держгоспів лісостепової і степової зон мають по 100-200, а окремих спеціалізованих господарств і міжгосподарських підприємств – по 300-600 бджолосімей.

Господарства України мають сприятливі умови для розвитку бджільництва. Джерелами медозбору є сільськогосподарські культури, а також природні медоносні угіддя – ліси, насадження ярів і балок, лісосмуги, луки і пасовища. На території країни бджільництво розміщується нерівномірно залежно від наявності медоносних ресурсів і потреби в бджолосім'ях для запилення сільськогосподарських ентомофільних культур, садів та ягідників. У зоні Лісостепу розміщується в середньому 7 бджолосімей з розрахунку на 100 га сільськогосподарських культур, у Степу – 6, на Поліссі – 5 і в Карпатах – 4 бджолосім'ї. Найбільша концентрація бджолиних сімей у господарствах Лісостепу, а в зоні Степу їх постійно не вистачає для повноцінного запилення соняшнику.

Відповідно до особливостей кормових баз бджільництва у господарствах України розводять такі породи бджіл: українська степова, карпатська, сіра гірська кавказька, поліська.

Виробництво меду в світі в цілому зростає і становить нині близько 1 млн т. У більшості країн середньорічне споживання меду становить від 100 г до 1 кг на душу

населення. Валове виробництво меду в Україні становить 50-55 тис. т. за рік, з них товарного понад 23-26 тис. т., а з розрахунку на душу населення – близько 1 кг. Рівень його споживання досяг 450-500 г на одну людину за рік, що є досить малою нормою для забезпечення повноцінного отримання всіх вітамінів і повноцінного харчування.

Подальший розвиток бджільництва в різних категоріях господарств країни зумовлює необхідність визначення його економічної ефективності і факторів, які найбільшою мірою формують її рівень. Економічна ефективність показує кінцевий корисний ефект від сукупних вкладень. У бджільництві дана категорія відображає ступінь раціональності використання ресурсів, необхідних для організації сільськогосподарського виробництва і в результаті зводиться до забезпечення умов розширеного виробництва продукції, людських ресурсів, природного середовища, виробничих відносин. Сутність ефективності бджільництва полягає у формуванні комплексу умов для забезпечення розширеного відтворення, що дозволяють галузі не лише задовольняти запити суспільства, але і гармонійно розвиватися на основі дії стійких організаційно-економічних, правових, соціально-моральних і економічних зв'язків та відносин. Зазначений комплекс умов складається на всіх рівнях управління виробництвом. Економічна ефективність бджільництва характеризується системою таких показників: виходом валового і товарного меду, затратами праці на 1 ц меду, вартістю валової продукції бджільництва на одного середньорічного працівника, собівартістю одиниці продукції і ціною її реалізації, прибуток, рівень рентабельності.

Внаслідок недостатньої забезпеченості бджільництва кормовими ресурсами продуктивність бджолосімей у сільськогосподарських підприємствах зростає дуже повільно і нестабільно. У 2012 р. в колективних і державних сільськогосподарських підприємствах було досягнуто найбільшого рівня продуктивності бджільництва. Валовий збір меду із розрахунку на одну бджолосім'ю, наявну в період медозбору, становив 13,2 кг, з них 7,8 кг товарного.

Виробництво меду в багатьох господарствах визначається високою трудомісткістю. У 2010 р. затрати праці на виробництво 1 ц меду в середньому становили 309,3 люд/год. Порівняно вищий рівень продуктивності праці на бджолофермах міжгосподарських підприємств, де затрати праці на 1 ц становили 272,7 люд/год, або на 35,6 люд/год менше.

Основною причиною високої трудомісткості виробництва продукції бджільництва в сільськогосподарських підприємствах є низька продуктивність бджолосімей на пасіках і бджолофермах. Якщо збільшити валовий збір меду з розрахунку на одну бджолосім'ю до 20-30 кг, затрати праці на виробництво 1 ц меду можуть становити 60-90 люд/год при такому самому рівні механізації виробничих процесів.

Особливості бджільництва як галузі сільськогосподарського виробництва зумовлюють специфіку визначення його економічної ефективності. Так, бджільництві запилювального і запилювально-медового напрямів, продукція, одержана в результаті підвищення врожайності запилених бджолами сільськогосподарських культур, у доход галузі не зараховується. У зв'язку з цим всі витрати по бджільництву запилювального напрямку, крім вартості меду, воску, плідних маток, роїв та іншої побічної продукції, відносять на обпилювані сільськогосподарські культури і багаторічні насадження.

У бджільництві опилувально-медового напрямку на обпилювані культури відносять 20-40% загальної суми витрат, а на плодові насадження, посіви конюшини і люцерни на насіння – 40-60% залежно від величини площ та рівня їх урожайності. Решту витрат відносять на собівартість продукції бджільництва, розподіляючи їх пропорційно до вартості окремих видів продукції за цінами реалізації.

Розроблена методика передбачає обчислення собівартості продукції бджільництва – меду, воску, роїв, маточного молочка, плідних і неплодних маток, прополісу та інше. Собівартість продукції бджільництва в господарствах постійно зростає.

У сільськогосподарських підприємствах бджільництво нині низькорентабельне. Виробництво меду в господарствах населення країни при використанні різних каналів реалізації забезпечує значні доходи і високу рентабельність.

Зниження собівартості продукції бджільництва можна досягти шляхом збільшення її виробництва на основі впровадження досягнень науки і передового досвіду з урахуванням особливостей медозбірних умов господарств. Продуктивність бджільництва підвищують на основі розведення селекційних ліній районованих порід, раціональної організації кочівлі пасік, а також посіву спеціальних медоносних культур для заповнення безвзяткових періодів. Основним напрямом розвитку бджільництва і підвищення його економічної ефективності є інтенсифікація виробництва, що базується на прогресивній технології і забезпечує збільшення виходу продукції і поліпшення її якості.

Впровадження інтенсивної технології вимагає подальшої концентрації виробництва, створення в кожному господарстві пасік розміром не менш як 150-200, а в спеціалізованих – на 500-600 і більше бджолосімей. В умовах промислової технології під час цвітіння медоносних рослин залежно від інтенсивності медозбору на одному місці можна розміщувати від 30 до 100 бджолосімей.

Спеціалізація і концентрація бджільництва розвиваються на основі міжгосподарської кооперації. В Україні створено понад 30 міжгосподарських бджолопідприємств, які спеціалізуються на виробництві меду та іншої продукції бджільництва, а також здійснюють запилення ентомофільних сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень. Ці

підприємства визначатимуть подальший розвиток бджільництва на основі впровадження у практику найновіших досягнень науки, техніки і передового досвіду.

Рівень економічної ефективності бджільництва залежить від: підвищення продуктивності бджолосімей на основі утримання сильних і здорових бджолиних сімей, систематичної селекційно-племінної роботи, виконання обов'язкових ветеринарно-санітарних і зоогігієнічних заходів, поліпшення кормової бази, раціональної організації пересування пасік на кращі місця медозбору, забезпечення бджіл на зиму достатньою кількістю кормів.

В Україні норма забезпеченості бджолої сім'ї кормами становить 18-23 кг меду залежно від способу зимівлі, приміщення і місцевих умов. Створення необхідних запасів кормів на період зимівлі визначає виживання, розвиток і рівень продуктивності бджолиних сімей.

Для підвищення продуктивності бджільництва в кожному господарстві потрібно створити необхідну медоносну базу на основі поєднання використання посівів сільськогосподарських культур, плодово-ягідних насаджень, природних лук і пасовищ та лісів. Найбільш ефективними є посіви, які, крім медоносного, мають ще й інше господарське значення. Так, посіви еспарцету дають високоякісне сіно для тваринництва і одночасно забезпечують найвищу медопроductивність. За два укоси одного вегетаційного періоду еспарцет може дати до 1 т товарного сіна з гектара [5].

Важливим фактором підвищення ефективності бджільництва є зростання продуктивності праці працівників бджолоферм і спеціалізованих бджільницьких господарств. Продуктивність праці, в свою чергу, залежить від впровадження досягнень науки і передового досвіду, механізації виробничих процесів, рівня виробництва валової продукції бджільництва.

Впровадження промислових технологій виробництва продукції бджільництва дає змогу застосувати нові прогресивні форми організації праці на основі колективного підряду і оренди окремих пасік та бджолоферм.

Удосконалення форм організації і оплати праці сприяє зменшенню затрат праці на одну бджолину сім'ю, раціональному та ефективному використанню засобів виробництва і кормової бази, що забезпечує збільшення валової продукції бджільництва і поліпшення її якості.

Висновки. Отже, в умовах України, з розвиненим інтенсивним землеробством і садівництвом, бджоли є важливим фактором підвищення врожаю багатьох зернових, технічних, овочевих, плодоягідних та інших культур. Підвищення продуктивності бджільництва можна досягти за рахунок раціонального використання бджіл і маток різних

порід та їх помісей, так як різні породи бджіл проявляють високу продуктивність лише при наявності оптимальних для них кліматичних умов і певного типу медозбору.

Підвищенню рентабельності бджільництва сприятиме підготовка фахівців-бджолярів вищої кваліфікації, організація виставок, ярмарків, де більш широко повинна рекламуватися продукція бджільництва, сучасні технології та обладнання.

Список використаної літератури

1. Гробов О. Ф. Бджоли індикатор навколишнього середовища / О. Ф. Гробов – Бджільництво. – 1989. – №12. – С. 2-5.
2. Манохін В. В. Людина і бджола. / В. В. Манохін – Передум, проф. в. І. Полтева. – 2-е, випр. вид. – Тула, Приокское кн. вид-во., 1982 р. – 48 с.
3. Мацебора В. І. Економіка сільського господарства / Мацебора В. І. С. 78-89, 1994.
4. Токарев М. Ф., Ведеречко В. І., Лашко О. І. – Домашня ферма. Київ "Урожай" 1988.
5. Шевчук С. С. «Мед, пасіка, бджоли». С. 35-44.

КРАВЧЕНКО М. В. РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПЧЕЛОВОДСТВА В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ

Исследовано специализацию и концентрацию пчеловодства на основе межхозяйственной кооперации. В Украине создано свыше 30 межхозяйственных пчелохозяйств, которые специализируются на производстве меда и другой продукции пчеловодства. Эти предприятия будут определять дальнейшее развитие пчеловодства на основе внедрения в практику новейших достижений науки, техники и передового опыта. Выявлены факторы и показатели устойчивого развития экономической эффективности пчеловодства [1].

Ключевые слова: аграрный сектор, пчеловодство, маточное молоко, продукты пчеловодства, пути повышения устойчивости.

KRAVCHENKO M. V. DEVELOPMENT OF ECONOMIC EFFICIENCY OF BEEKEEPING IN MARKET CONDITIONS

Specialization and concentration of beekeeping on the basis of co-operation are studied. In Ukraine more than 30 off-farms are created that specialize in the production of honey and other bee products. These enterprises will determine further development of beekeeping on the basis of introduction of the advanced achievements of science, engineering and advanced experience. The factors and indicators of sustainable development of economic efficiency of beekeeping are determined.

Keywords: the agricultural sector, beekeeping, breeding milk, bee products, increase stability.